

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДИ ОКУТУУДА БОЛОЧОК ИНЖЕНЕРЛЕРДИН КОММУНИКАТИВДИК КОМПЕТЕНЦИЯСЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

¹Жусупкелдиев К.К., ²Доолотова Ж.К.

¹ага окутуучу, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети karibekov_77@mail.ru

²окутуучу, Эл аралык инновациялык технологиялар университети, jazy8888@gmail.com

Аннотация. Макалада тилдик эмес ЖОЖдо мамлекеттик тилди окутууда студенттердин кесиптик көндүмдөрүн эске алуу менен коммуникативдик компетенциясын калыптандырууга өзгөчө көңүл бурулат. Автор келечектеги адис мамлекет ичинде атаандаштыкка туруштук бере ала турган, өзүн кесипкөй катары көрсөтүшү үчүн зарыл деңгээлде мамлекеттик тилди билген адис болушу керектигин баса белгилейт. Мамлекеттик тилди үйрөтүүдө студенттердин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу үчүн лингводидактикалык жана педагогикалык шарттар талкуулоо үчүн сунушталат.

Өзөктүү сөздөр: коммуникативдик компетенция, мамлекеттик тил, студент инженер, окуу материалдары, педагогикалык шарттар.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА

¹К.К.Жусупкелдиев, ²Доолотова Ж.К.

¹старший преподаватель, Кыргызский национальный университет им. Ж.Баласагына

²преподаватель, Международный университет инновационных технологий

Аннотация: В статье уделено особое внимание формированию коммуникативной компетентности студентов с учетом их профессиональных навыков при обучении государственному языку в неязыковом вузе. Автор подчеркивает, что будущий специалист должен быть конкурентоспособным в стране и быть специалистом, владеющим государственным языком на необходимом уровне, чтобы презентовать себя как профессионал. Предлагается обсудить лингводидактические и педагогические условия формирования коммуникативной компетентности студентов при обучении государственному языку.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, государственный язык, студент-инженер, учебные материалы, педагогические условия.

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS WHEN TEACHING THE STATE LANGUAGE

Zhusupkeldiev K.K.

senior teacher, Kyrgyz National University named after J. Balasagyn

Doolotova Zh.K.

teacher, International University of Innovation Technologies

Annotation. The article pays special attention to the formation of communicative competence of students, taking into account their professional skills when teaching the state language at a non-linguistic university. The author emphasizes that the future specialist must be competitive in the country and be a specialist who speaks the state language at the required level in order to present

himself as a professional. It is proposed to discuss the linguodidactic and pedagogical conditions for the formation of communicative competence of students when teaching the state language.

Keywords: communicative competence, communicative competence, state language, engineering student, educational materials, pedagogical conditions.

Киришүү. Мамлекеттик тилден сабак берген окутуучунун алдында турган максаттардын бири лингвистикалык эмес университеттин кесиптик кыргызтили сабагында студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу жана өнүктүрүү болуп саналат. Бул максатка жетишүү окутуучулардын кесиптик компетенттүүлүгүнө, окуу пландарына (предмет боюнча жетишсиз бөлүнгөн окутуу сааттары), педагогикалык шарттарга, ошондой эле студенттердин мамлекеттик тилди билүү деңгээлине байланыштуу көптөгөн факторлордон көз каранды. Лингвистикалык эмес ЖОЖдордун студенттерине мамлекеттик тилди үйрөтүүнүн түпкү максаты – келечектеги инженердин инсандыгын калыптандыруу, кыргыз тилин маданияттар аралык жана кесипкөйлүккө багытталган көндүмдөргө ээ, турмушта жана улуттук маданий коомдордун өкүлдөрү менен кесиптик ишмердүүлүктө эркин баарлашуусу үчүн.[2; 3; 4; 7; 8; 11]. Демек, бул маселе мурдагыдай эле актуалдуу бойдон калууда жана мамлекеттик тилди үйрөнүү процессинде студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн лингводидактикалык жана педагогикалык шарттарды тандоого көңүл бурууну талап кылат. “Коммуникативдик компетенттүүлүк” термини көптөгөн окумуштуулардын чет элдик жана ата мекендик изилдөөлөрдө көңүлүн бурган. “Коммуникативдик компетенттүүлүк” терминин биринчи жолу 1966-жылы америкалык лингвист Д.Хеймс “Ийгиликсиз үй-бүлөлөрдүн балдарынын тилдик өнүгүүсү” конференциясындагы лекциясында колдонгон. Жарыяланган “Коммуникативдик компетенттүүлүк жөнүндө” деген макаласында Д.Хеймс коммуникативдик компетенттүүлүк грамматикалык гана эмес, социолингвистикалык компетенттүүлүктү да көрсөтөөрүн белгилейт. Ал тилди колдонуунун/тилди колдонуунун эрежелери бар экенин, ансыз грамматиканын эрежелери эч нерсеге жарабай турганын айтып, коммуникативдик компетенттүүлүктү тилди купуя билүү жана аны баарлашуу үчүн колдоно билүү деп аныктады.[14, с. 60]. Окумуштуу Н.Хомский үчүн тил илими боюнча компетенттүүлүк тил ишмердүүлүгүн ишке ашырууда сүйлөө жана угуу субъекттеринин эне тилин идеалдуу билүүсү катары аныкталган. Ал лингвистикалык теориянын максаты сүйлөөчүлөрдүн жана угуучулардын грамматикалык жактан туура сүйлөмдөрдү түзүүгө мүмкүндүк берген абстракттуу жөндөмдүүлүктөрүн мүнөздөп берүү экенин ырастаган.[10, с. 3].

Жогорудагы талкуудан биз Н.Хомский колдонгон “компетенттүүлүк” термини коммуникативдик компетенттүүлүктүн бир бөлүгүн гана билдирген Д.Хаймс моделиндеги грамматикалык же лингвистикалык компетенцияга барабар деген тыянакка келебиз. Окумуштуу С.Савиньондун пикири боюнча коммуникативдик компетенттүүлүк реалдуу коммуникативдик чөйрөдө иштөө жөндөмдүүлүгү катары аныкталат. Бул коммуникативдик компетенттүүлүк түшүнүгү Д.Хаймстын пикирине

жакын экендигин билдирет. С.Савиньон коммуникативдик компетенттүүлүктү коммуникативдик шарттарда иштөө жөндөмдүүлүгү деп эсептейт жана бул Н.Хомскийдин тил компетенциясына берген аныктамасынан айырмаланат, анткени реалдуу турмуштук кырдаалда эч ким грамматикалык компетенттүүлүк менен гана иштей албайт. С.Савиньон үчүн компетенттүүлүк – бул адамдын билгени, ал эми натыйжалуулук – анын ишке ашырганы [17, с. 94]. Окумуштуулар Д.Террелл жана Д.Крахан коммуникативдик компетенттүүлүктү социалдык чөйрөдө тилди грамматикалык талдоосуз колдонуу деп аныкташкан. Алар коммуникативдик компетенттүүлүктү баарлашуу менен байланыштырып, грамматикалык компетенттүүлүккө көңүл бурушкан эмес. Бул коммуникативдик компетенттүүлүк баарлашууда гана билинет дегенди билдирет. Алар тилди үйрөнүүнүн негизги максаты коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүү болушу керек деген тыянакка келишкен жана тилди билдирүүлөрдү жеткирүү үчүн колдонгондо гана эң жакшы деңгээлде үйрөтөт деген тыянакка келишкен. [15, с. 55]. Окумуштуулар М.Канел жана М.Суэн коммуникативдик компетенцияны баарлашуу үчүн зарыл болгон билимдердин жана көндүмдөрдүн негизги системасынын синтези катары аныкташкан. Бул көз караш Д.Хаймстын жана башка илимпоздордун пикирлерине жакын, коммуникативдик компетенттүүлүк компетенциялардын ар кандай түрлөрүн камтыйт: стратегиялык, грамматикалык жана социалингвистикалык (прагматикалык, дискурсивдүү). Бул жерде билим тилдин жана тилди колдонуунун ар кандай аспектилерин боюнча билимди билдирет, ал эми чеберчилик билимди чыныгы баарлашууда кантип колдонсо болорун билдирет [12, с. 47]. Ата мекендик лингводидактикада “коммуникациялык компетенттүүлүк” түшүнүгү адамдын белгилүү бир коммуникация чөйрөсүндө багыт алуу жөндөмүнө жараша сүйлөө жүрүм-турум программаларын тандоо жана ишке ашыруу; маектешүү алдында, ошондой эле маектешүү процессинде маданий контекстте өз ара адаптация процессинде студенттерде пайда болгон темага, милдеттерге, коммуникативдик мамилелерге жараша кырдаалды классификациялоо жөндөмү катары [2, с. 38]; адамдын коммуникативдик иш-аракеттин субъекти катары аракеттенүүсүнө калыптанган жөндөмдүүлүгү катары; чет тилинин коммуникациялык мыйзамдарын өздөштүрүүнүн белгилүү бир деңгээли катары белгилүү ченемдерди, жүрүм-турум стереотиптерин өздөштүрүү, үйрөнүүнүн натыйжасы катары түшүндүрүлөт [3]. Макаладагы жогорудагы талкуудан “коммуникациялык компетенттүүлүк” термини коммуникациянын лингвистикалык жана тилдик эмес эрежелерин билүү жана коммуникация максаттарына жетүү үчүн мындай билимдерди реалдуу турмуштук кырдаалдарда натыйжалуу жана туура колдоно билүү катары аныкталат. Анын үстүнө бул жөндөмдөр табигый баарлашуунун же атайын уюштурулган машыгуунун натыйжасында өркүндөтүлөт [9, б. 81].

Биз коммуникативдик компетенцияны болочок инженерлердин интеллектуалдык жана кесиптик байланышынын натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган кесиптик ишмердүүлүктүн коммуникативдик, интерактивдүү жана перцептивдүү аспектилерин

менен бирге карайбыз. Кесиптик ишмердүүлүктүн коммуникативдик багыты деп, биз келечектеги адистердин өз ара аракеттенүүсүнүн конкреттүү объектисине оозеки таасир көрсөтүү ыкмаларына жана кесиптик-социалдык чөйрөлөрүндө вербалдык баарлашуу ыкмаларына ээ болушунун жыйындысы катары түшүнөбүз [1, с 119].

Мамлекеттик тилди натыйжалуу үйрөнүү үчүн көбүнчө тандалып алынган ар кандай педагогикалык шарттар жана окутуу/окуу стратегиялары бар. Тилди прогрессивдүү үйрөнүүгө көмөктөшүүчү иш-аракеттердин бул түрлөрү, эреже катары, коммуникативдик компетенттүүлүктүн жана коммуникациялык көндүмдөрдүн өнүгүүсүндө чоң роль ойногон сүйлөө иш-аракеттерине жана сүйлөө көнүгүүлөрүнө таянат, алар менен салыштырганда жаттоо жана тууроо стратегиялары колдонулат. Көнүгүүлөрдү кайталоо бул тилди колдонууга караганда, негизинен тилге жана анын структураларына тиешелүү. Өткөн кылымдын акыркы үчүнчү он жылдыгындагы жаңы тенденция тилди окутууда коммуникативдик мамиленин пайда болушу болду, ал чет тилин баарлашуу аркылуу же баарлашуунун жардамы менен окутууну сунуш кылат. Мамлекеттик тилди окутуу жаатындагы мугалимдердин көп жылдык тажрыйбасына негизделген маанилүү жетишкендиктер тилдик эмес ЖОЖдордун студенттеринин коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандырууга жана өнүктүрүүгө жардам берет [2; 4; 5; 6; 9].

Жуп болуп же топто иштөө студент менен студенттин өз ара байланышуусун күчөтөт жана окутуучунун аудиторияда сүйлөө убактысын азайтат. Өз ара байланыш аркылуу окутуу билим алуучуларды борбордук планга алып чыгат жана салтуу болуп калган: окутуучунун демилгеси – билим алуучулардын жообу – окутуучунун баалоосу окуу өз ара байланыш схемасын жокко чыгарат. Билим алуучулардын өз ара байланышынын негизинде студенттердин коммуникативдик компетенциясынын калыптанышына өбөлгө болуучу педагогикалык шарттардын бири болуп окуу/кесиптик көйгөйгө ылайык коммуникативдик кырдаалды түзүү эсептелет. Коммуникативдик кырдаал өзүнө андан ары коммуникация жаралуучу конкреттүү объективдүү жана субъективдүү факторлордун, шарттардын, мамилелердин жыйындысын камтыйт [6, с. 132].

Окутуучу коммуникативдик кырдаалды калыптандырууда коммуникациянын ордун, убактысын, катышуучуларын, максатын, милдеттерин, предметин, ошондой эле материалдын мазмунун эске алат жана конкреттүү коммуникативдик компетенцияларды түзүүчү типтүү кырдаалдарды иштеп чыгат. Мисалы, болочок инженердин жалпы маданиятынын калыптанышынан келип чыккан жагдайлар, келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнө байланыштуу жагдайлар, коммуникативдик окуядан (чогулуш, конференция ж.б.) пайда болгон жагдайлар [6, б. 132].

Ошентип, окутуучулар ар бир студент менен өз ара баарлашып, студенттерге мамлекеттик тилди үйрөнүүгө түрткү берүүчү атмосфераны түзүшү керек. Окуу тажрыйбасынын сапаты көбүнчө окутуучуга жеткиликтүү болгон окуу материалдарынан көз каранды. Окутуучу окуу материалдарын тандоодо (тексттерди

тандоо, тапшырмаларды тандоо ж. ; алар студенттердин тажрыйбасына жана билимине таянабы; максаттар биринчи кезекте баарлашууга багытталганбы; максаттар жана каражаттар ийгиликке багытталганбы, башкача айтканда, так, реалдуу, пайдалуу жана студенттердин деңгээлине ылайыкталганбы; окуу материалдары табигый тилди колдонуунун жакшы үлгүлөрүн береби; алар мазмуну, милдеттери жана иш ыкмалары боюнча 80 тандоону сунуштайбы; алар атаандаштыкты эмес, кызматташтыкты жана алмашууну кубаттайбы; алар тапшырмага негизделгенби жана тил практикасы менен коммуникативдик иш-аракеттердин ортосунда адекваттуу баланскка ээби; окшош тапшырмалардын тажатма кайталанышын болтурбоо үчүн иш-аракеттер жетиштүү ар түрдүүбү; материалдар студенттерди тексттерди жана тапшырмаларды баалоого түрткү береби; алар окуучуларга окуу кыйынчылыктарын жеңүүгө жардам берүү үчүн жетекчилик береби; окуу материалдары студенттер зарыл болсо, өз алдынча иштеп, өз натыйжаларын жана башка көптөгөн пункттарды баалай тургандай кылып берилгенби. Окутуучу студенттердин тил деңгээлин жана тилдик даярдыгын эске алуу менен окуу материалдарын дайыма өз каалоосу боюнча ыңгайлаштырууга туура келет.

Студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн жогорулатууда ролдук оюндардын да мааниси чоң. Ампатуан, Сан-Хосе жана башка көптөгөн окумуштуулар студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн ыкмасы катары ролдук оюндарды изилдешкен [11].

Алардын изилдөөсү ролдук оюн коммуникативдик компетенцияны жана маданий аң-сезимди өнүктүрүү үчүн натыйжалуу ыкма экенин көрсөттү. Оюндун негизиндеги иш-чаралар окуучуларга өз оюн билдирүүгө, өзүнө болгон ишенимди арттырууга, үйрөнгөн тилин колдонууга жана баарлашуу жөндөмүн өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ролдук оюндарды колдонууда окутуучуга студенттердин кыргыз тилин билүү деңгээлин эске алуу жана реалдуу турмуштагы белгилүү процесстерди (саламдашуу, кафеде тамак-ашка заказ берүү; маектешүү, конокко баруу) чагылдырган жөнөкөй жетатаал симуляцияларды (конференция) колдонуу сунушталат. Тилдик эмес адистиктердин студенттери үчүн атайын оюн көнүгүүлөрдүн жакшы ойлонулган системасында студенттердин мамлекеттик тилде өздөрүнүн болочок кесибинин тааныш маселелерин талкуулоодо кызыгууну пайда кыла турган кесиптик багыттагы оюндар өзгөчө орунду ээлейт [2; 8].

Корутунду. Ошентип, бул макалада мамлекеттик тилди үйрөнүү процессинде студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн актуалдуу көйгөйүн карап чыгуу жана аны ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн зарыл болгон кээ бир лингводидактикалык жана педагогикалык шарттарды жана сунуштарды талдоо аракети жасалган. Чет элдик жана ата мекендик илимпоздор тарабынан “коммуникациялык компетенттүүлүк” термининин ар кандай аныктамаларында анын чет тилдерди үйрөнүүдө жана окутууда мааниси баса белгиленет. Коммуникативдик компетенттүүлүк тилдин эрежелерин билүү, тилди колдонуу жана мындай билимди реалдуу кырдаалга ылайык натыйжалуу колдоно билүү катары каралат.

Коммуникативдик компетенттүүлүк мамлекеттик тилди окутуунун негизги максаты болуп калды жана анын моделдери тилдин ар кандай аспектилерин, мисалы, лингвистикалык, социолингвистикалык, прагматикалык, стратегиялык, тилдик макрокөнүмдөр ж.б. Макалада тилдик эмес адистиктердин студенттеринин кыргыз тилинин коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн жетишээрлик жакшы деңгээлине жетүүнүн жолдору катары мамлекеттик тилди жана анын ишмердүүлүгүн окутууда коммуникативдик ыкманы, ошондой эле заманбап технологияларды жана интерактивдүү окутууну колдонуу сунушталат.

Адабияттар:

1. **Жусупкелдиев К.К.** Келечектеги менеджерлердин кыргыз тилин үйрөнүү процессинде коммуникативдүүлүк компетенциясынын калыптанышы // *Наука и инновационные технологии* 1/ 2023(26) 117-121с.
2. **Вятютнев М.Н.** Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах // *Русский язык за рубежом*. 1977. № 6. – С. 38-45.
3. **Гончарова Н.Л.** К вопросу об иноязычных компетенциях // *Сборник научных трудов Сев.-Кав. ГТУ. Серия «Гуманитарные науки»*. 2006. № 3.
4. **Гасаненко Е.А.** Перспективы глобальной гуманитаризации высшего образования. Современные проблемы и перспективы развития науки, техники и образования. Материалы I Национальной научнопрактической конференции, Магнитогорск: Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И. Носова, 2020. – С. 168-171.
5. **Залавина Т.Ю.** Значимость развития цифровых навыков и цифровых образовательных технологий при обучении аудированию. В сборнике: *Художественное произведение в современной культуре: творчество – исполнительство-гуманитарное знание*. Сборник статей и материалов. Составитель А.С. Макурина. Челябинск, 2020. – С. 263-267.
6. **Зимняя И.А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. – С. 34-42.
7. **Колесникова И.А.** Коммуникативная деятельность педагога: учеб. пособ. – Москва: Издательский центр «Академия», 2007. – 336 с.
8. **Красильникова Е.В.** Иноязычная коммуникативная компетенция в исследованиях отечественных и зарубежных ученых // *Ярославский педагогический вестник*. 2009. № 58. – С. 179-184.
9. **Мамонтова Н.Ю.** Педагогические условия формирования универсальной коммуникативной компетенции студентов лингвистических вузов при обучении иностранным языкам по ФГОС 3++ // *Вестн. Кемеров. гос. ун-та культуры и искусств*. 2020. № 51. – С. 221-231.
10. *Педагогическое речеведение: словарь-справочник / под ред. Т.А. Ладыженской, А.К. Михальской; сост. А.А. Князьков.* – М.: Флинта: Наука, 1998. – 310 с.
11. **Хомский Н.** Язык и мышление. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 122 с.
12. **Ampatuan, Ramlah A., and Ariel E. San Jose.** Role Play As an Approach in Developing Students Communicative Competence. *International Journal for Innovation Education and Research* 4.1 (2016).

Рецензент: М.Рыскулбеков атындагы КЭУ ИИУнун Мамлекеттик жана расмий тилдер кафедрасынын доценти, педагогика илимдеринин кандидаты Турпанова Жылдыз Асыранбековна, jyldyztur@mail.ru